

בראשית פרק לח: יהודה ותמר

מבוא

באמצע תיאורי השתלשלות מכירת יוסף חורג הכתוב ומתאר את קורות יהודה והולדת בניו. ביחידה זו ננסה להבין את כוונת התורה בהבאת המעשה ביהודה ותמר במהלך אירועי מכירת יוסף, ומה בא ללמדנו פרק זה.

שאלה מכוונת למידה

- מדוע מופיע הפרק אודות יהודה באמצע סיפור מכירת יוסף?
- כיצד מתחבר הפרק לפרקים בתוכם הוא נמצא?
- מה אנו לומדים אודות הדמויות המעורבות בפרק זה?
- כיצד מתחברים המהלך האנושי והמהלך האלוקי ("הסיבתיות הכפולה")?

הקדמה למעשה יהודה ותמר

"מעשה יהודה ותמר נקרא ומתרגם"

תוספתא מגילה ג, יט

יש נקראין ומתרגמין, נקראין ולא מתרגמין, לא נקראין ולא מתרגמין.
מעשה בראשית - נקרא ומתרגם; מעשה לוט ושתי בנותיו - נקרא ומתרגם; מעשה יהודה ותמר - נקרא ומתרגם.

פירוש המאירי, מגילה כה, ע"א

ועניין "מתרגם", רצה לומר בבית הכנסת שהוא הפרסום הגדול, הא כל אחד בביתו אין לך דבר שאינו מתרגם.
מעשה יהודה ותמר נקרא ומתרגם, שאין כאן גנאי לאחד מהם ולא עוד אלא ששבח הוא לו על מה שהודה.

פרק לח הוא פרק מורכב ועוסק בנושאים רגישים לכן יש הנמנעים מללמדו. מעניין שאף חז"ל היו ערים לכך ולכן מצינו הלכה שיש לקרוא ולתרגם בציבור את מעשה יהודה ותמר. הוראה זו מלמדת שהיו כאלו שסברו שלא ראוי לעשות זאת, ולכן היה צורך לומר במפורש אחרת. לפי דברי התוספתא את "מעשה יהודה ותמר" יש לקרוא בציבור ולהסבירו, כי בסופו של דבר יש בו משום שבח ליהודה על התנהגותו.

ביאור המושג "יבום"

מעשה יהודה ותמר מבוסס על המושג "יבום", לכן נבאר תחילה מושג זה:

דברים כה

- (ה) כִּי יֵשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשָּׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר
בְּמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיְבָמָה:
(ו) וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלַד יָקוּם עַל שֵׁם אֶחָיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחַ שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: ...

רמב"ן

אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם, וניכר הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עיניים לראות ואזניים לשמוע. והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה בַּיְבוּם האח, והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת. והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה.

- יש לציין כי מצוות הייבום שבתורה (דברים כה) מתייחסת **אך ורק לאח**. לעומת זאת לאב נאסר לשאת את כלתו והוא אינו יכול לְקַבֵּם. כמו-כן על פי התורה הִקְבָּם יכול לסרב לְקַבֵּם אך במקרה כזה הוא יהיה חייב לעשות "חליצה" ולשחרר את האשה, על מנת שתוכל להינשא לאחר. לפי הרמב"ם גם האישה רשאית לסרב ליבום (הלכות ייבום וחליצה, פרק א, ב).
- הרמב"ן ופרשנים נוספים סוברים (רמב"ם, רד"ק ועוד) **שמנהג היבום היה קיים עוד לפני מתן תורה** בהר סיני. עוד סובר הרמב"ן שבמנהג הקדום, לפני מתן תורה, הייבום היה יכול להתבצע לא רק על ידי האח אלא גם על ידי כל קרוב משפחה, אם כי עדיפות הראשונה - שהאח ייבם. וכשניתנה התורה נקבע שיבום מותר רק ע"י אח! לדעת הרמב"ן אנו פוגשים בפרקינו במנהג קדום הנובע, מידע נסתר ועמוק כי יש תועלת גדולה ביבום ע"י האח. יהודה פועל כאן מחכמתו העמוקה, טרם ניתנה התורה, ומתוך כוח התשובה והתיקון המיוחד לו, אפשר לתקן אפילו את המוות! המת ללא זרע - ימשיך להתקיים מבחינה מסוימת בילד הראשון שיוולד מהייבום. הייבום נחשב **למעשה חסד גדול** שעושה האח כלפי אחיו המת כי ע"י מעשה זה הילד שנולד מהיבום לא יקרא על שם המִקְבָּם (אביו הביולוגי), אלא הוא "יקום על שם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחָה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל" (דברים כה, ו).
- המקור הבא מוכיח את דברי הרמב"ן שעוד לפני מתן התורה היה לעמי האיזור מנהג קדום לייבם, **אלא שהתורה בספר דברים שכללה דין זה**.

☒ **עולם התנ"ך - מגילות, עמ' 99**

אפשר שעניין זה של הקמת שם למת על הנחלה היה תרומתו המיוחדת של עם ישראל לחוק הייבום והגאולה, שרווח במזרח הקדום, שכן חוק הייבום כשלעצמו ידוע גם מן **המשפט האשורי ומן המשפט החתי**. לפי החוק האשורי התיכון (סעיפים 33, 30), אלמנה שלא היו לה בנים נישאת לאחד מן האחים של בעלה המת, ובאין לו אחים, **רשאי אף חמיה לשאתה** (בהסכמת אביה). ואילו לפי החוק החתי (סעיף 193), נישאת אלמנה לאחד מאחי בעלה המת, בין שיש לה בנים ובין שלא, ובאין לו אחים, **היא נישאת לחמיה**. במקרה שגם חמיה מת, רשאים אף דודו או בן אחיו של בעלה המת לשאתה לאשה. בחוקים האשוריים והחתיים הללו אין מדובר כלל על העדר זרע של הנפטר, והם תופסים כנראה בין שהיו לנפטר בנים (מאשה אחרת) ובין שלא. מכאן, שלפי חוקים אלה יורשת המשפחה את האלמנה, ובאופן זה היא דואגת גם לפרנסתה. אך חוקים אלה אינם באים לפתור את בעיית העדר הזרע והקמת שם המת על הנחלה, בעיה שהעסיקה כנראה את החוק המקראי בלבד.

חלק א: קורות יהודה ברדתו מאחיו

בראשית לח

- (א) וַיְהִי בַעֲתֵהּ הַהוּא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֶת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עֲדָלְמַי וַשְּׁמוֹ חִירָה :
- (ב) וַיֵּרָא שָׁם יְהוּדָה בֵּת אִישׁ כְּנַעֲנִי וַשְּׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקְחֶהּ וַיְבֵא אֵלָיָהּ :
- (ג) וַתְּהֵרַ וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ עֵר :
- (ד) וַתְּהֵרַ עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אוֹנָן :
- (ה) וַתִּסְפָּף עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בְּכֹזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ :
- (ו) וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וַשְּׁמָהּ תָמָר :
- (ז) וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּמְתְּהוּ ה' :
- (ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֵּא אֵל אִשְׁתְּ אַחִיךָ וַיְבֵם אֶתְּךָ זֶרַע לְאַחִיךָ :
- (ט) וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יְהִיָה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם בָּא אֵל אִשְׁתְּ אַחִיו וַשְּׁחַת אַרְצָה לְבִלְתִּי נִתֵּן זֶרַע לְאַחִיו :
- (י) וַיֵּרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמָת גַּם אֹתוֹ :
- (יא) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר פְּלֹתוֹ שְׁבִי אֵלַמְנָה בֵּית אַבִּיךָ עַד יִגְדַּל שֵׁלָה בְנֵי כִּי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאַחִיו וַתֵּלֶד תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ :

מדוע יהודה לא נותן לשלה להינשא לתמר?

בראשית לח, יא	
ויאמר יהודה לתמר פלְתו שְׁבִי אֶלְמָנָה בֵּית אָבִיךָ עַד יִגְדַל שְׁלָה בְנֵי כִי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאָחִיו...	
רש"י	○ רמב"ן
כי אמר וגו' - כלומר דוחה היה אותה בקש, שלא היה בדעתו להשיאה לו. כי אמר פן ימות - מוחזקת היא זו שימותו אנשיה.	והנכון בעיני שהיה שלָה ראוי לִיָּבָם, אבל לא רצה אביו שייבם אותה ועודנו נער... כאחיו אשר מתו בנעוריהם, כי נערים היו, אין לאחד מהם שתיים עשרה שנה, וכאשר יגדל וישמעע למוסר אביו אז יתננה לו לאשה.

1. עיין בפסוק יא ובדברי רש"י ורמב"ן וענה:
 - א. לפי הפשט, מה הן שתי הסיבות שבגללם יהודה לא נותן לשלה להינשא לתמר? (ולמי נאמרה כל סיבה?)
 - ב. לפי רש"י, מה סיבה האמתית שיהודה לא נותן לשלה להינשא לתמר?
 - ג. לפי הרמב"ן, מה הסיבה האמתית שיהודה לא נותן לשלה להינשא לתמר?
 - ד. מה ההבדל בין פירוש רש"י לבין פירוש רמב"ן, בהבנת תכניתו של יהודה וטעמה? (שני הבדלים)

חלק ב: המפגש בין יהודה לתמר

בראשית לח
(יב) וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גִזְזֵי צֹאנוּ הוּא וְחִירָה רָעָהוּ הַעֲדֵלְמִי תִמְנָתָה : (יג) ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמננתה לגו צאנו : (יד) ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף (התאפרה) ותשב בפתח עינים אשר על דרך ותמננתה כי ראתה כי גדל שלָה והוא לא נתנה לו לאשה : (טו) ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה : (טז) ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי : (יז) ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך : (יח) ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חתמך ופתילך ומטף אשר בידך ויתן לה ויבא אליה ותהר לו : (יט) ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה : (כ) וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה : (כא) וישאל את אנשי מקמה לאמר אינה הקדשה הוא בעיניכם על הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה : (כב) וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה : (כג) ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוזה הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה :

המניע של תמר לפעול בדרך לא פשוטה

רמב"ן בראשית לח, יא
וכאשר המתינה ימים רבים וראתה כי גדל שלה בעיניה, והוא עודנו נער לאביו כי אין לו עשר שנים והיה ממתין לו עוד, אז מהרה תמר ברב תאותה להוליד מזרע הקדש ועשתה המעשה הזה.

2. תמר רואה כי אין היא ניתנת לשלה, ומחליטה לפעול בדרך מסובכת מאד. לפי הרמב"ן מה הביא את תמר להתיר לעצמה לפעול בצורה כזאת? מה הייתה כוונתה?

המניע של יהודה לבוא אל תמר

בראשית לח

(טו) וַיִּרְאֶה יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָהּ פְּנֵיהָ :

(טז) וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל הַדָּרָךְ וַיֹּאמֶר הֲבֵה נָא אֲבוֹא אֵלַיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כָלְתוּ הוּא...

(יח) ... וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ :

יהודה שצדיק היה, כיצד ניתן להסביר את מעשהו עם תמר? נענה על שאלה קשה זו בעזרת דברי אברבנאל:

✉ אברבנאל בראשית לח

ותמת בת שוע אשת יהודה - ונעצר יהודה מאשה ימים רבים, ובסיבת זה הרבה בו הזרע וגברה התאוה בו מה שלא היה עושה בחיי אשתו.

3. לפי אברבנאל, כיצד ניתן להסביר את מעשהו של יהודה?

השכר והערבון

בראשית לח

(טז) ... וַתֹּאמֶר מַה תִּתֶּנּוּ לִי כִּי תָבוֹא אֵלַי :

(יז) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶשְׁלַח גְּדֵי עֲזִים מִן הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם תִּתֶּנּוּ עֲרִבוֹן עַד שְׁלַחְךָ :

(יח) וַיֹּאמֶר מַה הָעֲרִבוֹן אֲשֶׁר לָךְ וַתֹּאמֶר חֲתָמֶךָ וּפְתִילְךָ וּמִטְּףְךָ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ וַיִּתֶּנּוּ לָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ :

רשב"ם בראשית לח, יח

חותמך - טבעתך, פתילך - אזור, ומטך...

ספורנו בראשית לח

(טז) מה תתן לי - התחילה לדבר כדי שיכירה, כי לא היתה מוכנת לשום אתנן (שכר זונה) בלי ספק, אבל היתה פונתה להקים זרע מיהודה, ובכך לקחה ערבון לא להנות בו אלא לעדות, ואם היה נותן לה אתנן לא היתה מקבלת, כי לא היה אז עמה עדות לזכות את נפשה.

(יח) ובחרה באלה הפלים המורים הגדלה והגבורה כחותם ושבת (ומטה) המושל והאזור... וזה עשתה כדי שתהיה ברמה במעלת יהודה וגדלתו.

4. עיין בפסוקים טז-יח ובדברי הרשב"ם והספורנו, וענה:

א. מה השכר שמציע יהודה לתמר לקבל בתמורה למעשה?

ב. מה תמר מבקשת לקבל כערבון, עד שיהודה יתן לה את השכר? היעזר ברשב"ם.

ג. לפי הספורנו הצע הסבר מדוע תמר בחרה דווקא בדברים אלו כערבון?

ד. לפי הספורנו, מה מסמלים הדברים שדרשה תמר לקבל כערבון? ומדוע היא דרשה דווקא אותם.

היעלמותה של תמר

בראשית לח

(יט) ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה :

(כ) וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה :

(כא) וישאל את אנשי מקמה לאמר אינה הקדשה הוא בעינינו על הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה :

(כב) וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה :

(כג) ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוזה שחתתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה :

רש"י בראשית לח כג

תקח לה - יהיה שלה מה שבידה.

פן נהיה לבוזה - אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי, כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי.

5. כיצד מנמק יהודה את ההוראה שלו לרעהו העדולמי שלא לחפש יותר אחר הקדשה? ציין שני נימוקים.

חלק ג: משפט תמר והולדת הבנים

המשפט של תמר

בראשית לח

(כד) ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר פלתי וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאונה ותשרף :

(כה) הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה

ותאמר הבר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה :

(כו) ויבר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על פן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה :

בשלב זה כאשר האירועים מגיעים לשיאם, בא לידי ביטוי התיקון והתשובה :

○ רמב"ן בראשית לח, כד

ואני לא ידעתי הדין הזה... (שהרי) שומרת יבם שזינתה אינה במיתה כלל...?

ונראה לי שהיה יהודה קצין שוטר ומושל בארץ, והכלה אשר תזנה עליו איננה נדונת כמשפט שאר האנשים, אך כמבזה את המלכות, ועל כן כתוב "ויאמר יהודה הוציאונה ותשרף", כי באו לפניו לעשות בה ככל אשר יצוה, והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכות, ושפט אותה כמחללת את אביה לכבוד כהונתו, לא שיהיה דין הדיוטות כן.

6. עיין בדברי הרמב"ן וענה :

(1) מה קשה לרמב"ן וכיצד הוא מיישב קושי זה?

(2) מה ניתן ללמוד מכך על מעמדו של יהודה?

גדולה של תמר

בראשית לח, כה

הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי הרתמת והפתילים והמטה האלה :

בבלי סוטה י, ע"ב

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. מנלן? מתמר.

7. עיין בפסוק יח ובדברי הגמרא, וענה:

א. לפי פסוק יח, כיצד נוהגת תמר כשהיא שומעת את גזר הדין שלה?

ב. באיזו דרך נוספת תמר יכלה לנוהג?

ג. מדוע תמר העדיפה לפעול כפי שמתואר בפסוק יח ולא בדרך הנוספת האפשרית? היעזר בדברי הגמרא.

ד. כתוב בלשונך, איזו הנהגה טובה למד רשב"י ממעשה תמר?

8. **שאלה מאתגרת:** לכאורה אפשר לטעון נגד דברי הגמרא את הטענה הבאה: תמר לא באמת התכוונה ליפול "לכבשן האש", אלא היא ניסתה קודם כל ללכת בדרך בה יהודה יודה מעצמו, אך אם הוא לא היה מודה היא כן הייתה חושפת ומגלה שיהודה שכב איתה ומביישת אותו - ואז היא לא הייתה מוצאת להורג. הסבר מדוע טענה זו איננה נכונה?

גדולתו של יהודה

בראשית לח, כו

ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על פי לא נתתיקה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה :

○ שמות רבה (וילנא) פרשת משפטים, פרשה ל

ולמה נתן הקדוש ברוך הוא כתר ליהודה? ...

אלא שדן דין אמת לתמר... כיצד היו יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו והיו מחפין אותו (מנסים להצדיק את יהודה), הכיר יהודה למקום ואמר אמיתת הדבר, ואמר: "צדקה ממני" (בראשית לח, כו) ועשאו הקדוש ברוך הוא נשיא.

9. עיין בפסוק כו, ובדברי המדרש, וענה:

א. לפי פסוק יט, כיצד נוהג יהודה כשהוא שומע את דבר תמר ורואה את החפצים שהיא שלחה אליו?

ב. באיזו דרך נוספת יהודה יכל היה נוהג? (היעזר בדברי המדרש)

ג. מדוע יהודה העדיף לפעול כפי שמתואר בפסוק כו, ולא בדרך הנוספת האפשרית?

ד. מהי מעלתו של יהודה המתגלית ממעשה זה? (שלושה דברים)

רש"י בראשית לח, כו

צדקה - בדבריה.

ממני - היא מעוברת.

כי על כן לא נתתיה - כי בדין עשתה, על אשר לא נתתיה לשלה בני.

10. עיין בפסוק כו וברש"י, וענה:

א. מה הן שתי הקריאות האפשריות (לפי הפשט ולפי רש"י) לביטוי "צדקה ממני", ומה ההבדל ביניהם?

ב. מדוע לא מגיע לתמר עונש מוות כתוצאה מהמידע שהתגלה?

הולדת הבנים

בראשית פרק לח

(כו) וַיְהִי בַעַת לְדִתָּהּ וַהֲנִיָּה תְּאוֹמִים בְּבֶטְנָהּ :

(כח) וַיְהִי בְּלִדְתָהּ וַיִּתֶּן גֵּד וַתִּקַּח הַמְיֻלָּדֹת וַתִּקְשֶׁר עַל גְּדוֹ שְׁנֵי לְאִמֶּר זֶה יֵצֵא רֵאשִׁיטָה :

(כט) וַיְהִי כְּמָשִׁיב גְּדוֹ וַהֲנִיָּה יֵצֵא אַחִיו וַתֹּאמֶר מַה פְּרִצְתָּ עָלַיִךְ פֶּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּרֶץ :

(ל) וַאֲחֵר יֵצֵא אַחִיו אֲשֶׁר עַל גְּדוֹ הַשְּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח : ס

תמר זוכה לתאומים, כנגד שני בני יהודה שמתו, ומקימה את בית יהודה ואת שושלת משיח בן דוד, כמפורט בסוף מגילת רות:

רות ד

(יח) וַאֲלֶה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת חֲצֹרֹן :

(יט) וַחֲצֹרֹן הוֹלִיד אֶת רֶם וְרֶם הוֹלִיד אֶת עַמִּינָדָב :

(כ) וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת נַחֲשׁוֹן וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת שְׁלֵמָה :

(כא) וְשְׁלֵמוֹן הוֹלִיד אֶת בְּעָז וּבְעָז הוֹלִיד אֶת עוֹבָד :

(כב) וְעוֹבָד הוֹלִיד אֶת יִשִׁי וְיִשִׁי הוֹלִיד אֶת דָּוִד :

הקשר בין מעשה יהודה ותמר לסיפור יוסף ואחיו

בתוך הסיפור הארוך של יוסף ואחיו (המתחיל בפרק לו ומסתיים בפרק נ' - 14 פרקים) מובא המעשה של יהודה ותמר (פרק לח). האם יש קשר רעיוני בין "מעשה יהודה ותמר" לבין "סיפור יוסף ואחיו", או שזהו מעשה העומד בפני עצמו והוא נכתב בתוך הסיפור של יוסף ואחיו כי אז התרחשו האירועים המתוארים במעשה יהודה ותמר? נעיין במקורות הבאים המובאים בטבלה וננסה לענות על שאלה זו.

פרשנות	מעשה יוסף ואחיו	מעשה יהודה ותמר	
<p>ספורנו בראשית לח, א</p> <p>וַיְהִי בְעֵת הַהִיא - בְּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן שֶׁנִּמְכַר יוֹסֵף לְמִצְרַיִם בְּסִבְתַּת עֲצַת יְהוּדָה, שֶׁאָמַר לְמַכְרוֹ וְלֹא אָמַר לְהִשְׁיבוֹ וְשָׁכַל אֶת אֲבִיו, חָל עַל יְהוּדָה פְּרִי מַעֲלָלוֹ, וְהוֹלִיד שְׁנֵי בְנֵי מְנַת וְנִשְׁאָר שְׂכוֹל מִשְׁנֵיהֶם.</p>		<p>בראשית לח, א</p> <p>וַיְהִי בְעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמִי וַשְּׁמוֹ חֵירָה:</p>	(1)
	<p>בראשית לט, א</p> <p>וַיֹּסֵף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה וַיִּקְנֶהוּ פוֹטִיפָר סָרִיס פְּרֹעֶה שֶׁר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרַיִם מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִים אֲשֶׁר הוֹרְדָהוּ שָׁמָּה:</p>	<p>בראשית לח, א</p> <p>וַיְהִי בְעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמִי וַשְּׁמוֹ חֵירָה:</p>	(2)
<p>רש"י בראשית לח, כג</p> <p>הנה שלחתי הגדי הזה - לפי שרימה יהודה את אביו בגדי עזים, שהטביל כתנת יוסף בדמו, רמוהו גם אותו בגדי עזים:</p>	<p>בראשית לז, לא</p> <p>(לא) וַיִּקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׁעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בְּדָם:</p>	<p>בראשית לח, כ-כג</p> <p>וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת גְּדֵי הָעִזִּים בְּיַד רַעְהוּ הַעַדְלָמִי לְקַחַת הָעֶרְבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצָּאָהּ... וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח לָהּ פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז הִנֵּה שְׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאֵתָּה לֹא מִצָּאָתָּה:</p>	(3)
<p>בבלי סוטה דף י, ע"ב</p> <p>א"ר חמא ברבי חנינא: ב'הכר' בישר (יהודה) לאביו, ב'הכר' בישרוהו.</p>	<p>בראשית לז, לב</p> <p>וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפָּסִיס וַיְבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצָּאֵנוּ הַכֶּר נָא הַכְּתֹנֶת בְּנֶדָה הוּא אִם לֹא:</p>	<p>בראשית לח, כה</p> <p>הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה:</p>	(4)

11. עיין במקורות המובאים בטבלה, וענה על השאלות הבאות:

א. סמן בטבלה במרקר את ארבעת הביטויים המוכיחים כי קיים קשר רעיוני, בין מעשה יהודה ותמר לבין סיפור יוסף ואחיו.

ב. **הסבר בלשונך** את ארבעת הקשרים שניתן למצוא בין "מעשה יהודה ותמר" לבין "סיפור יוסף ואחיו". (הוסף בהסברך את דברי הפרשנות שהובאו בטבלה).

"וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו"

מיד לאחר מכירת יוסף מסופר ש"וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמַי" מדובר בירידה פיזית-גאוגרפית, שהרי משפחת יעקב ישבה בהרי יהודה - בחברון, ויהודה יורד ל"עדולם" הנמצא בשפלת יהודה. אך המפרשים הבינו שביטוי זה בא ללמדנו שלא מדובר רק בירידה פיזית, אלא במשהו יותר עמוק:

בראשית לח, א	
וַיְהִי בְעֵת הַהוּא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמַי וְשָׁמוֹ חִירָה :	
רש"י	חזקוני
<p>ויהי בעת ההוא - למה נסמכה פרשה זו לכאן, והפסיק בפרשתו של יוסף? ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם, אמרו: 'אתה אמרת למכרו, אילו אמרת להשיבו, היינו שומעים לך'.</p>	<p>וירד יהודה מאת אחיו - הלך לו שלא היה יכול לסבול צערו של אביו</p>

12. עיין בפסוק א ובדברי רש"י והחזקוני, וענה:

- א. במה דומה פירושו של החזקוני לפירושו של רש"י?
- ב. במה שונה (מה ההבדל) פירושו של החזקוני מפירושו של רש"י?

"והקב"ה היה עוסק ובורא אורו של מלך המשיח"

עד כה ראינו הסבר אחד מדוע מעשה "יהודה ותמר" מובא באמצע סיפור "יוסף ואחיו", וההסבר הוא, שיש קשר עלילתי בין המעשים - קשר של "חטא ועונש" ויש בו מרכיבים של "מידה כנגד מידה". ברם חז"ל מצאו הסבר נוסף מדוע מעשה יהודה ותמר הובא כאן כחלק מהסיפור הגדול של יוסף ואחיו.

בראשית רבה פרשת וישב פרשה פה
<p>ויהי בעת ההיא - רבי שמואל בר נחמן פתח 'כי אנכי ידעתי את המחשבות' (ירמיה כט), שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק ובורא אורו של מלך המשיח.</p>

13. עיין במדרש רבה, וענה:

- א. לפי המדרש, מדוע "מעשה יהודה ותמר" הובא באמצע "סיפור מכירת יוסף"?
- ב. מה הרעיון הרוחני העולה מדברי המדרש? וכיצד הוא מתקשר לרעיון שלמדנו על "הסיבתיות הכפולה"?

לפניך שני אירועים מ"מעשה יהודה ותמר" המדגימים את העיקרון של "הסיבתיות הכפולה":

בראשית לח

(טו) וַיִּרְאֶה יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פָּנֶיהָ :

(טז) וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הֲבָה נָא אֲבוֹא אֵלֶיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כִלְתּוֹ הוּא...

(יח) ... וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ :

ספורנו בראשית לח, טז

כי לא ידע כי כלתו היא - גם אחר שנטה אליה אל הדרך לא הכירה, שאם הייתה מכירה הייתה מדבר בה בשביל בנו, ולא יתברר נתפנו עלילות, שרצה שיהיה זרעה מיהודה שהיה יותר שלם ורצוי משלה, וממנה יהיה משיח צדקנו.

14. עיין בדברי הספורנו, וענה:

א. לפי הספורנו, כיצד ניתן להסביר את מעשהו של יהודה?

ב. לפי השיטה של "הסיבתיות הכפולה" הסבר מדוע יהודה שכב עם תמר?